



**Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.**
Jilská 1, Praha 1
Tel./fax: 286 840 129
E-mail: jan.cervenka@soc.cas.cz

Dvacet let poté: Jak česká veřejnost vnímá rozdělení ČSFR?

Technické parametry

<i>Výzkum:</i>	<i>Naše společnost, v12-11a</i>
<i>Realizátor:</i>	<i>Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.</i>
<i>Projekt:</i>	<i>Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.</i>
<i>Termín terénního šetření:</i>	<i>5. – 12. 11. 2012</i>
<i>Výběr respondentů:</i>	<i>Kvótní výběr</i>
<i>Kvóty:</i>	<i>Region (Kraje NUTS 3), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání</i>
<i>Zdroj dat pro kvótní výběr:</i>	<i>Český statistický úřad</i>
<i>Reprezentativita:</i>	<i>Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
<i>Počet dotázaných:</i>	<i>1267</i>
<i>Metoda sběru dat:</i>	<i>Osobní rozhovor tazatele s respondentem</i>
<i>Výzkumný nástroj:</i>	<i>Standardizovaný dotazník</i>
<i>Otázky:</i>	<i>PO.60, PO.61, PO.62, PO.64, PO.70, PO.102</i>
<i>Zveřejněno dne:</i>	<i>4. prosince 2012</i>
<i>Zpracoval:</i>	<i>Jan Červenka</i>

V rámci výzkumu, který Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i, uskutečnilo počátkem listopadu, byla respondentům předložena řada otázek, které se vztahují k rozdělení bývalé česko-slovenské federace a k zániku Československa, od něhož zanedlouho uplyne dvacet let. V šetření byly respondentům kromě jiného položeny otázky, co bylo podle nich příčinou rozdělení Československa, zda by se o příčinách této události mělo i nadále diskutovat, zda se rozdělení Československa má nebo nemá připomínat jako významná událost českých dějin, zda podle nich bylo či nebylo rozdělení Československa nutné, s jakými pocity mají osobně spojen zánik Československa a vznik samostatné České republiky a jak se osobně dívají na Slováky jako národ z hlediska blízkosti či naopak vzdálenosti v porovnání s jinými evropskými národy.

V otevřené otázce, proč k rozdělení Československa vůbec došlo,¹ se s odstupem času největší část českých občanů kloní k názoru, že příčinou rozdělení byla politika, politická situace či politici, což v různé podobě uvedla více než třetina dotázaných. Respondenti přitom většinou uváděli politiku, politickou situaci nebo politiky v této souvislosti obecně (23 % odpovědí v rámci celého souboru) a pouze menší část odpovědí z této oblasti byla více konkretizovaná. Mezi takovými

¹ Otázka: „Co bylo podle Vás příčinou rozdělení Československa?“

konkrétními odpověďmi se jako příčina rozdělení Československa častěji vyskytovalo jednání mezi Václavem Klausem a Vladimírem Mečiar, respektive ODS a HZDS, samotná slovenská politická reprezentace, jmenovitě Vladimír Mečiar a HZDS, volby v roce 1992 a jejich výsledek, vyjádření, že šlo o politický akt a výsledek politické dohody, méně často jako příčinu rozdělení lidé uváděli i českou politickou reprezentaci nebo problémy ve fungování federace a nedostatečné či špatně vymezené kompetence republik a jejich vztahů s federální vládou (pragocentrismus).

Druhou poměrně velkou skupinu odpovědí na otázku po příčině rozdělení tvořily zmínky Slovenska, Slováků a jejich touhy či potřeby osamostatnit se (21 %). Většina odpovědí z této kategorie byla v poloze pozitivní nebo alespoň neutrální, ale asi 3 % v rámci celého souboru představovaly odpovědi, které byly laděny vůči Slovákům v tomto směru kriticky (slovenský nacionalismus, nevraživost vůči Čechům apod.). V porovnání s tím vyjádření, která jako příčinu rozdělení uváděla Čechy nebo Českou republikou a nějakou aktivní snahu o její osamostatnění, byla jen velmi sporadická (1 %). O něco častěji uváděnou příčinou rozdělení Československa z pohledu dotázaných ale byla obecně vyjadřovaná či oboustranně sdílená touha po osamostatnění (7 %) a vedle toho i obecné zhoršení vztahů a rostoucí napětí mezi Čechy a Slováky (6 %).

Necelá desetina (8 %) dotázaných pak jako příčinu zmínila ekonomiku a ekonomické důvody, finance, přerozdělování a případně spory o to, kdo na koho ve federaci doplácí. Asi 2 % respondentů za příčinu rozdělení označila sametovou revoluci a přechod k demokracii po roce 1989, po 1 % lidí jako příčinu zmínilo minulost a historické křivdy včetně problémů zděděných po komunistickém režimu, vnější faktory či obecné trendy (např. rozpad mnohonárodnostních států jinde v Evropě), nebo také obyčejnou hloupost. 15 % dotázaných pak na otázku ohledně příčin rozdělení Československa odpovědělo, že neví. Podrobnější přehled výsledků zachycuje tabulka 1 na následující straně.

Obdobná otázka² byla respondentům položena i v roce 1992, a to v zářijovém výzkumu někdejšího Institutu pro výzkum veřejného mínění (viz tabulku 2). I když výsledky obou výzkumů lze porovnávat jen rámcově a spíše orientačně, protože v obou případech šlo o otevřenou otázku používající navíc odlišný kódový klíč, tyto údaje samy o sobě nepostrádají zajímavost. V porovnání s odpověďmi z aktuálního výzkumu realizovaného dvacet let po události samotné, byli respondenti při identifikování příčiny tehdy ještě jen chystaného dělení federace mnohem konkrétnější s tím, že jejich odpovědi daleko více reflektovaly aktuální politické dění. Poměrně výrazně se přitom lišily odpovědi respondentů z české části společného státu od odpovědí obyvatel Slovenska a také odpovědi stoupenců a odpůrců rozdělení v obou republikách. V ČR i na Slovensku tehdy prakticky shodně nejfrekventovanější odpovědí bylo, že příčinou je politická reprezentace vzešlá z voleb, ODS a HZDS, a její dohoda na rozdělení státu, případně neschopnost dohodnout se na společném vládnutí ve společném státě, což byl důvod, který zmiňovali hlavně odpůrci rozdělení federace. Čeští občané však vedle toho silně zdůrazňovali roli Slovenska a Slováků, jejich touhu po osamostatnění, případně slovenský nacionalismus, roli slovenské politické reprezentace a samotný výsledek voleb na Slovensku spojovaný mj. i s „obratem doleva“, přičemž tyto příčiny dělení federace poukazující na slovenskou stranu zmiňovali primárně stoupenci rozdělení. U slovenských dotázaných se role slovenských emancipačních snah a tužeb jako příčina dělení federace objevovala v podstatně nižší míře než v ČR, stejně jako role slovenské politické reprezentace

² Otázka: „Co je podle vás příčinou dělení federace?“

či výsledků voleb. Naopak Slováci, a zejména ti, kteří rozdělení podporovali, jako příčinu jmenovali nefunkčnost a nespravedlivost federálního uspořádání, respektive přílišný pragocentrismus, ekonomickou situaci na Slovensku a potřebu úpravy ekonomické reformy, českou přezíravost, nadřazenost a neschopnost pochopit Slováky a vzájemné vztahy mezi Slováky a Čechy. Pro zajímavost přitom můžeme dodat, že souhlas s rozdělením federace byl tehdy na Slovensku o trochu nižší než v České republice (40 % proti 45 %) při identickém podílu nesouhlasících (46 %) v obou republikách.

Tabulka 1: Příčina rozdělení Československa (%)

Politika, politici (obecně)	22,7
Specifické česko-slovenské politické spory (kompetence, pomlčková válka)	0,2
Volby 1992	0,7
Slovenská politická reprezentace (obecně)	0,8
HZDS, Vladimír Mečiar	1,9
Česká politická reprezentace, čeští politici (obecně)	0,2
ODS, Václav Klaus	0,6
Václav Havel, Havlovo působení ve funkci prezidenta	0,2
Jednání Klaus-Mečiar, resp. ODS-HZDS, ne/dohoda mezi Klausem a Mečiarom	3,0
Rozdělení federace jako politický akt	3,8
Nefunkční federace, pragocentrismus	0,7
Ekonomika, ekonomické důvody	3,2
Peníze, přerozdělování	2,7
Spory o to, kdo na koho doplácí	2,0
Touha po osamostatnění, nezávislosti (obecně nebo oba národy)	6,8
Slováci, Slovensko (neutrálně nebo pozitivně) – chtěli svůj vlastní, slovenský stát	18,0
Slováci, Slovensko (negativně) – slovenský nacionalismus, nenávisť Slováků	3,2
Češi, ČR (neutrálně nebo pozitivně) – chtěli jsme samostatný stát	0,6
Češi (negativně) – česká chamtivost, uražená česká ješitnost	0,2
Vztahy mezi Čechy a Slováky – vypjatá atmosféra, zhoršení vztahů	5,7
Minulost, historické křivdy	0,4
Demokracie, sametová revoluce, převrat v roce 1989	1,8
Komunismus, komunistická éra, problémy zděděné po komunistech	0,3
Vnější vlivy a trendy	0,9
Hloupost	0,9
Jiná odpověď	3,6
Neví	14,9

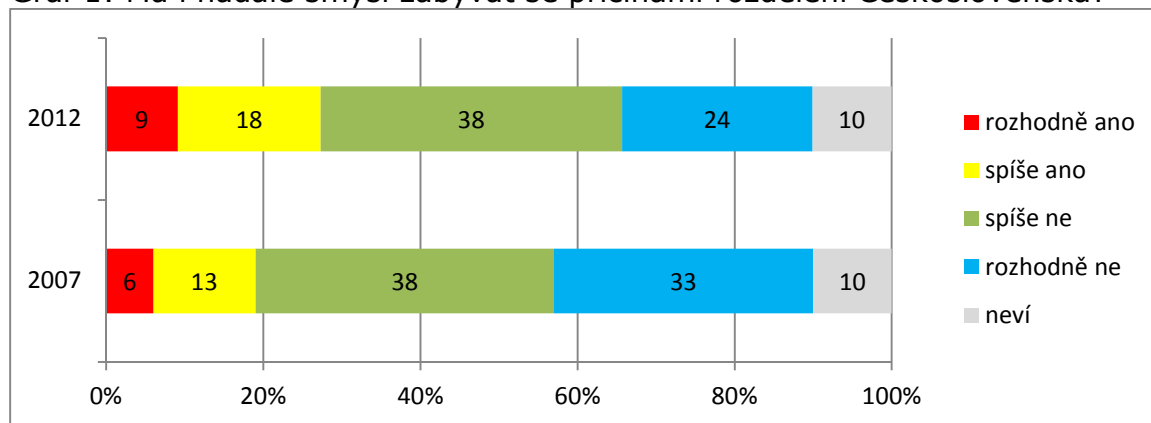
Tabulka 2: Příčina dělení federace – 1992 (%)

	ČR	SR
Slováci	28,1	9,1
Češi	0,4	6,7
Vztahy Čechů a Slováků	2,5	5,4
ODS-HZDS	31,0	32,1
Ekonomika	2,5	7,9
Nefunkční federace	3,9	18,1
Volby na Slovensku	7,0	2,0
Minulost	0,2	0,6
Slovenská reprezentace	13,0	3,6
Politika ODS	0,5	0,2
Jiná odpověď	3,5	5,2
Neví	7,4	9,1

Další otázka šetření z letošního roku se zaměřila na to, jestli má dnes stále ještě smysl zabývat se příčinami rozdělení Československa.³

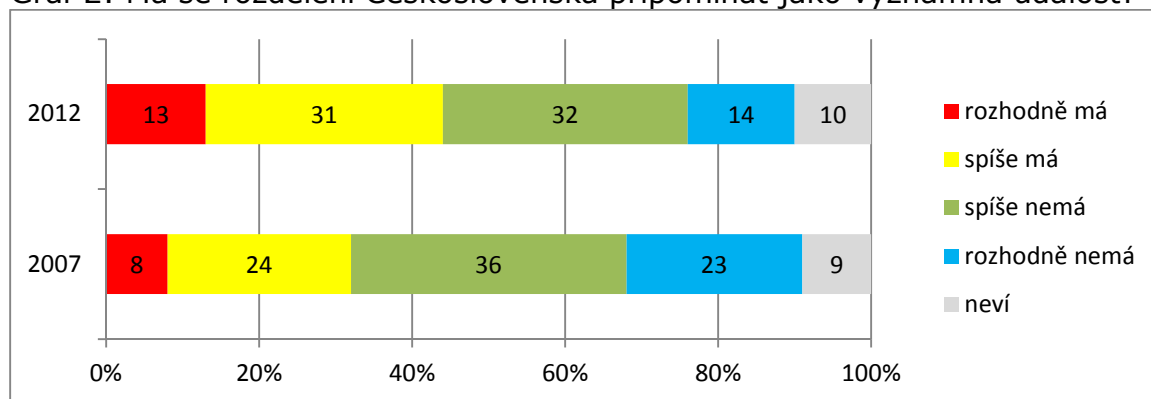
³ Otázka: „Mělo by se podle Vás o důvodech a příčinách rozdělení Československa i nadále diskutovat?“

Graf 1: Má i nadále smysl zabývat se příčinami rozdělení Československa?



Jak ukazují výsledky zachycené v grafu 1, jen o málo více než čtvrtina českých občanů (27 %) si myslí, že by se o příčinách rozdělení Československa mělo i nadále diskutovat, zatímco opačné mínění v šetření vyjádřilo 62 % dotázaných a zbylých 10 % se nevyjádřilo. V porovnání s rokem 2007, kdy jsme respondentům pokládali tutéž otázku, se ale podíl lidí, kteří v takové diskusi vidí smysl, poměrně citelně navýšil (o osm procentních bodů).

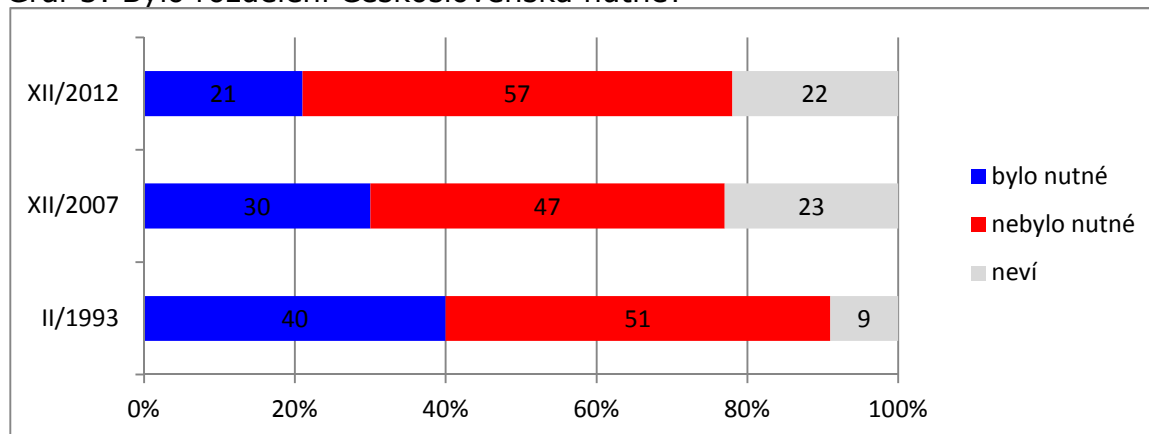
Podrobnější analýza přitom ukazuje, že pro pokračování diskuse o příčinách rozdělení čs. federace se poněkud častěji vyslovují lidé ve věku nad 60 let, voliči KSČM a zejména občané, kteří rozdělení Československa hodnotí jako špatné, případně kteří je nepokládají za nutné.

Graf 2: Má se rozdělení Československa připomínat jako významná událost?⁴

V další otázce, zda by se rozdělení Československa mělo připomínat jako významná událost českých dějin (viz graf 2), je česká veřejnost prakticky rozdělena na dvě stejně velké části, když 44 % dotázaných se vyslovilo pro, zatímco 46 % bylo proti a 10 % odpovědělo, že neví. Opět v porovnání s rokem 2007 došlo v tomto ohledu k poměrně významnému zvýšení podílu těch, kdo si myslí, že tuto událost je správné si připomínat, a to o dvanáct procentních bodů.

Pro připomínání rozdělení čs. federace se přitom častěji vyslovují dotázaní s dobrou životní úrovní a také ti, kdo si myslí, že šlo o nezbytný krok, nebo ti, kdo považují za přínosné i nadále diskutovat o příčinách rozdělení Československa.

⁴ Otázka: „Myslíte si, že se rozdělení Československa má nebo nemá připomínat jako významná událost českých dějin? Rozhodně má, spíše má, spíše nemá, rozhodně nemá.“

Graf 3: Bylo rozdělení Československa nutné?⁵

V samotné otázce, zda rozdělení Československa v roce 1992 bylo či nebylo nutné (viz graf 3), se česká veřejnost poměrně jednoznačně přiklání k tomu, že nutné nebylo, což v šetření vyjádřily téměř tři pětiny (57 %) respondentů, zatímco za nutné rozdělení federace označila jen přibližně pětina (21 %) z nich. Výsledky zachycené v grafu 3 přitom ukazují, že tento postoj k rozdělení federace byl zřetelně převažující i v minulosti.⁶ Od roku 1993, kdy byla tato otázka zkoumána krátce po samotném rozdělení ČSFR v únorovém výzkumu IVVM, do prosince 2007, kdy CVVM otázku ve stejné podobě znovu zařadilo do svého tehdejšího kontinuálního šetření po patnácti letech od této události, se přitom celkem pochopitelně – díky přílivu ne-pamětníků z generace tehdejších dětí do souboru dotázaných – zvýšil podíl nerozhodných odpovědí o čtrnáct procentních bodů, což se ale na druhé straně projevilo především v poklesu podílu těch, kdo rozdělení Československa označovali za nutné (pokles o deset procentních bodů), zatímco podíl opačného mínění poklesl jen mírně (o čtyři body). Za dalších pět let, které od posledního výzkumu uplynuly, se pak podíl nerozhodných odpovědí nikterak statisticky významně nezměnil. Zároveň přitom došlo k výraznému navýšení o deset procentních bodů u podílu těch, kdo nutnost rozdělení Československa v roce 1992 odmítají, a k dalšímu devítibodovému poklesu podílu těch, kdo naopak soudí, že k rozdělení federace muselo dojít.

Tabulka 3: Názory na nutnost rozdělení Československa (rozdíly podle věku v %)

		15-19 LET	20-29 LET	30-44 LET	45-59 LET	60 A VÍCE LET
2007	bylo nutné	16	26	38	35	25
	nebylo nutné	16	33	44	53	64
	neví	68	41	18	12	11
2011	bylo nutné	10	19	22	22	22
	nebylo nutné	28	41	57	67	68
	neví	62	40	21	11	10

⁵ Otázka: „Domníváte se, že rozdělení Československa bylo nutné nebo nebylo nutné?“

⁶ To ovšem neplatí tak docela pro období před samotným rozdělením, kdy např. v listopadovém výzkumu IVVM z roku 1992 50 % českých respondentů uvedlo, že rozdělení „je nutné“, zatímco opak tehdy tvrdilo 43 % dotázaných. Je ale otázkou, nakolik takto vyjádřený postoj odrážel jakési vnitřní přesvědčení o nutnosti provést rozdělení a nakolik se do něj promítalo vědomí, že se na tom politické reprezentace dohodly a že již o tom bylo definitivně rozhodnuto. Každopádně však tento postoj českých respondentů poměrně zřetelně kontrastoval s postojem Slováků, kteří ani v té době a za daných okolností většinou v nutnost rozdělení federace nevěřili (40 % „je nutné“, 49 % nikoli).

Zajímavé rozdíly a posuny se přitom ukazují i z hlediska sociodemografického a politického členění. Podle věku s jeho růstem celkem přirozeně klesá podíl nerozhodných odpovědí, jenž je velmi vysoký u nejmladších dotázaných, kteří se vesměs už narodili v samostatné České republice, zatímco u přímých dospělých pamětníků se pohybuje zhruba na úrovni jedné desetiny, jak tomu ostatně bylo už i v rámci celého souboru dotázaných v roce 1993, tedy bezprostředně po rozdělení federace. Stejná tendence byla patrná i v roce 2007, jak ukazuje tabulka 3. Tehdy ovšem s rostoucím věkem stabilně a přitom velmi výrazně po celé věkové škále rostl podíl těch, kdo rozdělení federace nepovažovali za nutné, zatímco podíl těch, kdo rozdělení viděli jako nezbytné, nejprve prudce narůstal, pak se jeho nárůst po 45. roce věku zastavil a následně u lidí starších šedesáti let výrazně poklesl, čímž vznikly dosti výrazné rozdíly z hlediska zastoupení obou názorů v jednotlivých věkových skupinách. V aktuálním šetření se velká část těchto rozdílů setřela, když celkově s rostoucím věkem o něco méně příkrý vzestup podílu odpovědí, že rozdělení nutné nebylo, se po 45. roce věku zastavil a podíl opačného názoru byl v podstatě stejný napříč věkovými kategoriemi na úrovni okolo jedné pětiny, a to s výjimkou kategorie nejmladších respondentů, v níž byl jen desetinový. Na rozdíl od roku 2007 se nyní odpovědi respondentů ve věku 45 až 59 let absolutně nijak neliší od nejstarší věkové kategorie a názorově blíže k nim se posunuly i kategorie 30 až 44 let a 20 až 29 let, u kterých se před pěti lety objevil jen malý převis odpovědí, že rozdělení nebylo nutné, nad odpověďmi znamenajícími opak, zatímco tentokrát první mínění jednoznačně převážilo. Totéž, byť v menší míře, ostatně platí i pro skupinu nejmladších respondentů, u nichž před pěti lety byly obě možnosti odpovědi zastoupeny shodně, zatímco nyní je nesouhlas s nutností rozdělení federace u nich skoro třikrát častější než tvrzení, že šlo o nutnost.

Kromě výše uvedených změn v rozložení odpovědí na otázku ohledně nutnosti rozdělení Československa z hlediska věku byl poměrně výrazný posun mezi roky 2007 a 2012 zaznamenán také např. u třídění podle subjektivně hodnocené životní úrovně domácnosti a zejména u třídění podle stranických preferencí. V případě životní úrovně v roce 2007 z tohoto hlediska existovaly poměrně významné rozdíly, když lidé, kteří tehdy životní úroveň své domácnosti hodnotili příznivě, se zřetelně častěji než jiní přikláněli k odpovědi „bylo to nutné“, kterou uvedlo tehdy 40 % z nich, což bylo stejně jako těch, kdo v rámci této skupiny vyjádřili opačný názor. Naopak dotázaní se špatnou životní úrovní se významně častěji vymezovali proti stanovisku o nutnosti rozdělení Československa, což podpořila jen pětina z nich, zatímco opak uvedly tři pětiny dotázaných z této kategorie, tedy výrazně nadprůměrný podíl v porovnání s celkem. V roce 2012 se naproti tomu rozdíly z hlediska tohoto třídění natolik zmenšily, že je při daném rozsahu souboru nelze vůbec považovat za statisticky významné.

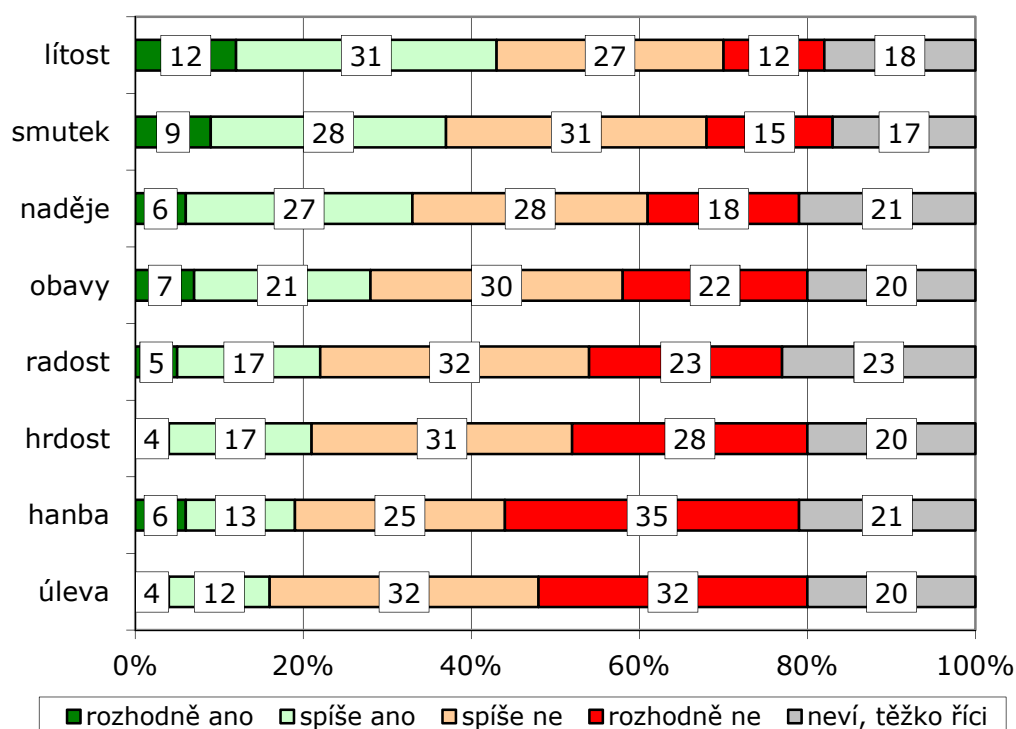
U stranických preferencí, které z důvodů poměrně hektického vývoje stranického systému v uplynulých letech doznaly samy o sobě hlubokých změn oproti roku 2007, pak došlo k výrazné redukci rozdílů v odpovědích na danou otázku mezi příznivci jednotlivých stran. Statisticky významné rozdíly v tomto směru nezmizely úplně, přičemž jejich základní logika zůstala podobná jako v roce 2007, když voliči politických stran hlásících se k pravici (ODS a TOP 09) i nyní relativně častěji označují rozdělení jako nutné, zatímco u příznivců ČSSD a KSČM se objevuje situace opačná. Oproti předchozímu výzkumu jsou však nyní tyto rozdíly jen málo výrazné a v podstatě dílčí, když u voličů všech v souboru významně zastoupených stran odmítnutí nutnosti rozdělení federace výrazně převažovalo nad názorem opačným. V porovnání s tím v roce 2007 se stoupenci ODS naopak převážně vyjadřovali v tom smyslu, že rozdělení bylo nutné, u voličů tehdy vládní Strany zelených bylo zastoupení obou možností zcela



vyrovnané a i v případě KDU-ČSL byl rozdíl mezi oběma názory ve prospěch celkově většinového postoje poměrně malý. Na druhé straně pak příznivci opoziční ČSSD a KSČM shodně tezi o nutnosti rozdělení federace výraznou většinou odmítali, ale v případě KSČM to odmítání bylo ještě podstatně častější, než tomu bylo u lidí preferujících ČSSD, zatímco v současnosti je rozložení postojů k této otázce mezi stoupenci obou těchto stran prakticky totožné, zvláště pak pokud nebudeme brát v potaz nerozhodné odpovědi.

V další části se výzkum zaměřil rovněž na pocity, které mají lidé spojeny s rozdělením federace a vznikem samostatné České republiky.⁷

Graf 4: Pocity spojené se vznikem ČR po rozdělení Československa



Tabulka 4: Pocity spojené se vznikem ČR (odpovědi ANO/NE v %)

	II/1993	XII/2007	XI/2012
lítost	43/41	43/38	43/39
smutek	45/40	36/45	37/46
naděje	42/41	24/50	33/46
obavy	56/33	19/59	28/52
radost	19/63	17/59	22/55
hrdost	13/69	15/62	21/59
hanba	23/65	17/61	19/60
úleva	33/52	16/61	16/64

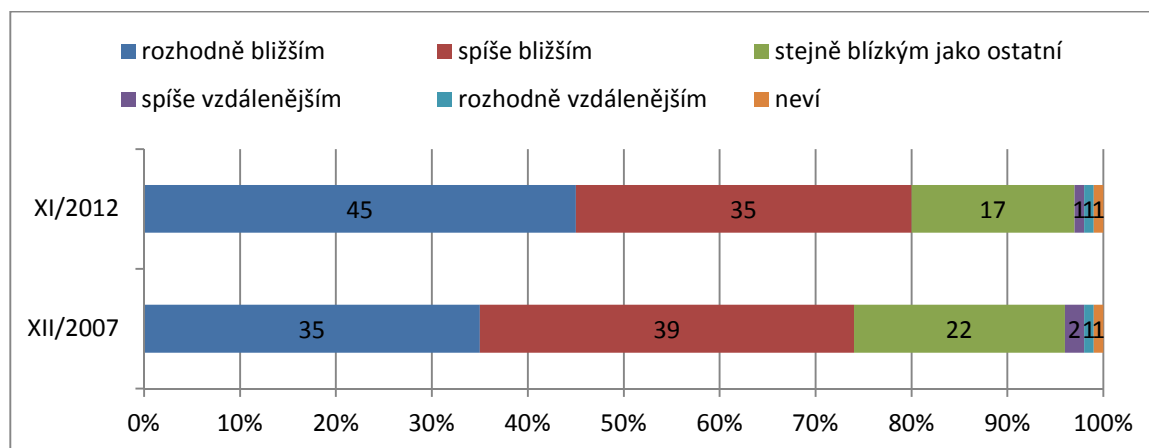
⁷ Otázka: „S jakými pocity máte Vy osobně spojený vznik samostatné České republiky po rozdělení Československa? a) Radost, b) lítost, c) hrdost, d) smutek, e) naděje, f) hanba, g) úleva, h) obavy?“

Jak ukazují výsledky v grafu 4, pocitem nejčastěji spojovaným se vznikem České republiky a s rozdělením Československa je podle vyjádření respondentů lítost (43 %), následovaná smutkem (37 %), nadějí (33 %) a obavami (28 %). Až poté s minimálními rozdíly následují radost, hrdost, ale i hanba, které v tomto směru uvedla vždy asi pětina dotázaných. Ze zkoumaných možností si čeští občané vznik ČR po rozdělení federace dnes spojují nejméně často s pocitem úlevy (16 %).

Údaje v tabulce 4, které ukazují srovnání s výsledky šetření z let 2007 a 1993, přitom ukazují, že deklarované pocity se v průběhu času někdy poměrně výrazně posouvají a mění. Ačkoli některé pocity v čase vykazují určitou stabilitu, což je případ lítosti a s určitou dávkou tolerance i radosti, hanby nebo hrdosti, u nichž však již můžeme vysledovat některé statisticky významné změny, u jiných vidíme velmi výrazné posuny jak v porovnání s rokem 1993, tak i s rokem 2007. To se týká zejména obav, jež byly dominantním pocitem v době, kdy ČR fakticky vznikala, a vedle toho i naděje. Oba tyto pocity byly v roce 1993 frekventovány mnohem více než v obou pozdějších šetřeních, ale zároveň v obou případech můžeme zaznamenat poměrně výrazný vzestup mezi roky 2007 a 2012. Pocit úlevy a pocit smutku byly v roce 1993 uváděny častěji než s odstupem času po patnácti nebo dvaceti letech.

Poslední otázka se pak věnovala zkoumání pocíťované blízkosti ve vztahu k Slovákům v porovnání s jinými národy v Evropě.⁸

Graf 5: Pocit blízkosti Slováků v porovnání s jinými národy



Jak vyplývá z údajů v grafu 5, čtyři pětiny (79 %) Čechů považují Slováky za národ, který je jim bližší než jiné národy v Evropě. Za stejně blízké je pak označuje 17 %, za naopak vzdálenější než jiné národy Slováky považují 2 % dotázaných. Od roku 2007 se subjektivní pocit blízkosti ve vztahu ke Slovákům, už tak poměrně silný, ještě dál posílil, když podíl těch, kdo je označují za „rozhodně bližší“ než jiné národy, vzrostl o deset procentních bodů.

⁸ Otázka: „Jsou Vám osobně Slováci ve srovnání s jinými národy v Evropě národem bližším, stejně blízkým nebo vzdálenějším než ostatní? Rozhodně bližším, spíše bližším, stejně blízkým jako ostatní, spíše vzdálenějším, rozhodně vzdálenějším.“